

A CSEHSZLOVÁK POLITIKA HODZÁTÓL KROFTÁIG

BENEST december 18-án, néhány héttel Hodza miniszterelnöki kinevezése után bonyolult előjátékkal, de végül mégis váratlanul nagy többséggel a csehszlovák köztársaság elnökévé választották. Kétségtelenül az ország legtehetségesebb fia került az elnöki székbe. Amikor az új elnök először jelent meg a prágai Hradzsín udvarán a feszesen álló katonák sorfala előtt, zászlók lengése, kürtök riadása, dobok pergése között s a csillogó fegyverek árnyékában aranytól fényes tábornokok és feketébe öltözött ünnepélyes urak társaságában — a szemlélő előtt nyilvánvaló lett, hogy Benes Eduárd az államfő új típusát testesíti meg Európában. Az alacsony, csupakéz-csupafej ember váratlan modernséggel hatott az ódon barokk vár hatalmas udvarán, ahol minden lépés döngve visszhangzik a méteres kőlapokon és a méretek általában túldimenzionáltak; megjelenésében kevés fejlődési stílszerűség volt, de annál több élet. Masaryk elegáns alakja sohasem hatott idegenül a Habsburgok e szlávos pompájában, mert Masaryk megjelenésében bátran felvehette a versenyt akármelyik Romanov nagyherceggel vagy kecskeszakállas finom francia szenátorral. Benes más. Benes nem tud „megjelenni“. Ha embertípust keresünk, amely a lehető legtávolabb áll a hitleri vagy a mussolinis megjelenés kiszámított színpadiasságától, úgy Csehszlovákia elnökében találjuk meg. Mennyire távol áll e fürge ember a „méltóságteljesének nevezett pózoktól, mennyire nem fenségesek e gyors lépések, hirtelen mozdulatok, a kíváncsi jobbra-balra nézelődés, a feszült, szinte mohó érdeklődés minden iránt, ami útjába kerül, az üzleties forgolódzás, laza és kecs nélküli tárgyilagos fellépés. Mégis mennyi vitalizmus árad belőle! Az éles szem, a nyugtalan fej, a megjelenés szokatlan feszültsége, a róka éles értelmét, a szívós erély, a páratlan megfigyelőképesség tulajdonságait juttatja eszünkbe. Szeizmográf-ember, gondoljuk, aki mindent regisztrál, ami szembe kerül vele. Benes Eduárdot nem elégítheti ki a méltóságteljes pózolás, a felvonulások és ünnepek lassú pompája, mert semmi nem állhat távolabb egyéniségétől, mint az üres reprezentálás. Aki nem látta Benest az elnökválasztás napján, amikor a legfürgebb volt az egész társaságban, érezte, hogy az elnök nem lesz passzív arbitere a politikának s a jövőben is rányomja egyéniségének bélyegét a csehszlovákiai történésekre, amennyire ezt az alkotmány megengedi.

Öt-hat hónappal az elnöki hatalom átvétele után már kibontakoztak azok a módszerek, amelyekkel Benes Eduárd az új helyzetben dolgozni akar, ámbar az elnöki befolyás látható jeleiről egyelőre nem igen beszélhetünk. De a módszerekből sokra szabad következtetni. Benes, a külügyminiszter, legnagyobb eredményeit az emberekkel való állandó és élénk kontaktussal érte el s ezért sokat utazott, hogy mindenkivel közvetlenül beszélhessen. Mint elnök nem utazhat. Nos, ha Mohamed nem mehet a hegyhez, a hegy jön Mohamedhez. Akivel az elnök beszélni kíván, magához kéri a Hradzsinsba s így leghatásosabb államférfiúi módszere továbbra is az emberekkel való közvetlen és élénk érintkezés maradhatott. A Csehszlovák Sajtóiroda mindennap közli azoknak névsorát, akik audiencián jelentek meg Benesnél s e listából kibontakozik a tárgyalások páratlan élénkségének és szélességének képe. Benes mindenkivel közvetlenül beszélget, aki fontos kül- vagy belföldön, magához rendeli a szervezetek, az intézmények vezetőit, a főbb hivatalnokokat, tanácsokkal, irányelvekkel látja el őket, meggyőzően vázolja álláspontját s ismert rábeszélőképességével bizonyára eléri, amit kíván. Ahány francia újságíró, angol politikus vagy skandináv nagyiparos Prágába jön, — s a külügyi kormányzat gondoskodik, hogy minél több jöjjön — meglátogatja az elnököt, s ilyenkor nem udvariassági csevegés folyik, hanem hosszú komoly eszmecsere a helyzetről és a világeseményekről, majdnem valódi konferencia. Benes az audienciák rendszerével hű maradt Masaryk tradícióihoz, de míg az első elnök emelkedett emberi szempontokról társalgóit vendégeivel, valódi filozófiai és szociológiai Weimart igyekezett teremteni a Hradzsinson s a legszívesebben írókat, tudósokat, művészeket fogadott, addig Benes Közép-Európa politikai Weimarává szeretné kiépíteni az ódon prágai várat s előszere-ttel publicistákkal, gazdasági szakemberekkel, képviselőkkel társalog.

A mozgékony módszer egyetlen célt ismer: Masaryk szellemi és politikai vonalának megőrzését, az állam szociális, demokratikus, haladó, realista, nyugatbarát, népszövetségpárti, szenvedélymentes alapelveinek védelmét. Masaryk elnökségének utolsó éveiben egyrészt a világesemények, másrészt a hradzsini vitaiizmus csökkenése következtében Csehszlovákiában is erősödni kezdtek a szomszédos államokban hatalomra került s a Hradzsins 1919—20-ban lefektetett alapelveivel szöges ellentétben álló politikai irányelvek. A demokrácia szentségének dicsérete helyett a prágai utcán felcsendültek a fasizmus elvei. A nyugat-európai s a vele kapcsolatos új oroszbarát orientáció helyett a közép-európai népek összefogásának szükségessége lett egyes helyeken a jelszó, bizonyos „reakciós“ tendenciák terebélyesedtek el a közéletben s voltak pillanatok, amikor győzni látszott az új magatartás. Benes elnöki erélye csendesesen, szinte észrevétlenül, máris legyöngítette ez ellenelvetet, ami akkor is eredmény, ha egyébként tudjuk, hogy a prágai mentalitásváltozást nem kizárólag ő, hanem elsősorban az európai körülmények okozták. A régi masaryki vonalvezetés erősödik s a Hradzsins épúgy ott van minden esemény hátterében, mint volt az előző elnök legjobb éveiben, 1920 és 1930 között. De Benes irányzata s a politikai közélet, amely elnöksége alatt fokozatosan formáló-

dik, mégsem teljesen azonos a régi vonallal, mert az elnök a helyzet-hez idomította rendszerét. Érezte, hogy az ellentendenciák néhány hasznos és hatásos elvét át kell venni, ha eredménnyel kíván küzdeni ellenük. A masarykizmust a szó szoros értelmében kiegészítette az elmúlt évek vívmányaival: állandósította a tekintélyen fölépülő „autoritativ“ demokráciát az új nemzetvédelmi törvények kiépítésével, a hadseregnek az eddiginél nagyobb jelentőséget adott, az oroszbarát politikát megerősítette, a katolicizmussal szemben elfoglalt 1920-as álláspontot végleg átértékelte.

Az idő rövid s egyelőre nem kereshetjük az új módszer és irányvonal eredményeit. Az első öt hónap tényleg csak arra szolgálhatott, hogy a Hradzsín új ura berendezkedjék és bevezesse a közéletbe az új munkaáramot, lerögzítse a higgadt, védő és erősítő sztatikai energiát, amelynek feladata lesz az eljövendő évtizedben az állam motorjait egyenletesen hajlani. Mielőtt azonban ez sikerülhetett, végleg le kellett jártni az ellentendenciákat. Amíg erőszakosak vagy felületesek voltak, a hideg erély egyszerű rendőri rendszabályokkal végezhetett velük. A fejekben kristályosodó nézeteket, a demokrácia fonáságáról elterjedő véleményt viszont az új elnök környezetének átütőbbé váló propagandája igyekezett eloszlatni jelentős kezdeti sikerrel. Nehezebb volt megcáfolni azokat a nézeteket, amelyek lojálisak és patrióták voltak ugyan, mégsem helyeselték a Hradzsín irányát s nem éltek forró vagy felelőtlen fejekben, hanem a közéletre mély hatást gyakorolva komoly és befolyásos politikusokat sorolhattak híveik közé. E felfogások dinamikusabb államvezetést kívántak. Gyorsabb megoldásokat a kül- és belpolitikában, a régi irány átértékelését, közeledést a jobboldali nézetekhez, nyugateurópai irány helyett közép-európaibb magatartást. Képviselői jogosan és hatásosan elsősorban gazdasági szükségességekkel érveltek. Benes és köre jól tudta, hogy a dinamikus felfogásokban sok igazság van. Szívesen törekedett volna megvalósításukra, de mint a közép-európai helyzet kitűnő ismerője, biztosra vette, hogy a mostani állapotokban lehetetlen e gyors megoldást kívánó tendenciákat realizálni. A nép ösztönösen hajlott a dinamikusabb politika felé; hogyan bizonyítani a népnek, hogy elképzelései megvalósíthatatlanok? Nem papiros érvekkel vagy szigorral, ó nem, ez rossz módszer volna, hanem hagyni, hogy a fiatalos és heves optimizmus kísérletet tegyen tervei elérésére. Ha sikerül, ám; jó ha nem sikerül, az ellentendencia lejárja magát s a közvélemény belátja, hogy kizárólag a régi alapokon álló sztatikai politika alkalmas az állam kiegyensúlyozott vezetésére.

Így került sor Hodza terveinek realizálási kísérletére.

AMIKOR NÉHÁNY HÓNAPPAL ezelőtt ezen a helyen¹ Hodza Milán hatalomrakerülésének körülményeivel foglalkoztunk, utaltunk a két problémára, amelyet az új csehszlovák miniszterelnök gyorsan és tökéletesen meg kívánt oldani. Fellépését magabizó optimizmus s a „führerség“ magatartásának enyhe íze jellemezte, ami kissé megborzongatta ugyan az öreg prágai demokratákat, de a közélet végül is

¹ Magyar Szemle XXV. kötet, 349. 1.

a veszedelmes játéknak kijáró kíváncsisággal figyelte a kezdődő korszakot. A két probléma közül a külpolitikai a „középeurópai kérdés“ megoldására vonatkozott, a belpolitikai a „szlovák kérdés“ likvidálására. A közvélemény alapján véve alkalmasnak tartotta a miniszterelnököt a feladatra: egyrészt szlovák volt, aki Prágában sem rontotta le maga mögött a népéhez vezető hidakat, másrészt tökéletes középeurópai jelenség volt, akit a dunai térben jól ismertek és most érdeklődéssel várták kezdeményezését. Hodza Milán a Duna-vidéken mindeütt otthonlévő ember típusát testesíti meg: pontosan ismeri a magyar életet, hiszen a régi Magyarország területén vívta első harcait és évekig élt a budapesti parlament légkörében, ismeri Bécsset, ahol iskoláit végezte s később, tartózkodásának hosszú évei alatt szoros nexusban állt az udvar legmagasabb köreivel is, ismerte a jugoszlávokat, hiszen bácskai kerületet képviselt a pesti parlamentben, és jól beszél szerbül is, lengyel kapcsolatai sem jelentéktelenek s mint szlovák, posszibilis Varsóban is. Romániához ugyancsak szoros szálak fűzik, hiszen Maniu Gyulával szövetkezve politizált a háború előtt, agrárdemokráciájának íze Radics horvát néptől sem áll távol, politikai iránya általánosságban sem nélkülözi a dunai térben szükséges enyhe jobboldali ízt és romantikus lendületet — barátai voltak Prágában, Turócszentmártonban, Bécsben, Budapesten, Újvidéken, Zágrábban, Belgrádban, Bukarestben s a középeurópai városok mint régi ismerőst üdvözölték, ha útrakelt. Alkalmasabb embert lámpással sem találhattak volna a dunai malaise eltüntetésére, gondolták decemberben-januárban Prágában.

Hodza külpolitikai terve a római blokk államainak összeegyeztetése volt a kisantanttal és így erős, de esetleg Németországgal együttműködő gazdasági test teremtése Közép-Európában, természetesen a mai rend alapján. A cél elérésére kétféle mód kínálkozott: a három római ellenhatalmassággal együtt tárgyalni, vagy az egyiket kiemelni a csoportból, a kisantanthoz vonni s elérni, hogy az első rábeszélésre a másik kettő ugyancsak kénytelen legyen közeledni. Hodza úgy vélte, hogy az abesszín bonyodalmak miatt a megrebbent Ausztria könnyen kiemelhető Róma befolyása alól. Nem akarván elszalasztani a kedvezőnek látszó alkalmat, sürgősen munkához látott s a kezdet tényleg sikeresnek ígérkezett. Ausztria az abesszín hadjárat legnehezebb napjaiban megingott, Schuschnigg január 16-án Prágába jött s két nap alatt a két kormányfő közös platformot dolgozott ki államaik gazdasági együttműködésére. Hodza fáradhatatlanul folytatta akcióját: február 9-én Párizsba utazott, hogy tájékoztassa a francia kormányt közpeurópai terveiről, Ausztria kívánságairól s eloszlassa az esetleges félreértést, Párizsban kettőt látott: azt, hogy Franciaország nem áldozza fel az olaszbarátságot s azt, hogy Németország aligha illeszkedhet be békésen a nélküle teremtett középeurópai rendbe. Egyébként Hodza optimizmus a párizsi tartózkodás alatt érte el legmagasabb fokát s a miniszterelnök vidám bőbeszédűséggel nyilatkozott jobbra-balra a biztos sikeréről. Benes is sokat beszélt annakidején utazásai alatt, de másféleképpen. Órákhosszat bölcselkedett az újságírókkal s hirdette elveit a demokráciáról, anélkül, hogy pozitívumot mondott volna. Hodza szavai ígértek, bejelentettek, lelepleztek, szenzációt jósoltak. Ekkor tette azt a nyilat-

kozatát is, hogy „Ausztia egy hónapon belül a kisantanthoz csatlakozik“. — A párizsi út ragyogó hangulatban telt el, de amikor Hodza a más irányból tornyosodó veszély elhárítására február 21-én Belgrádba utazott, a láthatáron megjelentek az első sötét fellegek. Erről az utazásról a sajtóban már kevesebb szó esett. Nyilvánvaló lett ugyanis, hogy Hodza elképzelése jugoszláv érdekeket zavar s Belgrad nem óhajt túlzottan közeledni Rómához, de nem is akarja feláldozni berlini gazdasági érdekeit, míg az osztrák kérdés megoldásánál más véleményen van, mint Schuschnigg, aki szívesen látta volna az osztrák dinasztikus kérdés rendezését. Az idő közben eljárt, az olaszok kikászolódtak az abesszín bonyodalmakból s Ausztia ismét Róma felé mosolygott. Hodza hazajött Belgrádból — és február végén lemondott külügyminiszterségéről. Nem szokásos, hogy valaki akkor fordítson hátat a határozott céllal vállalt megbízatásnak, amikor a feladat elintézése még folyamatban van. De itt nem volt folyamatban többé. Elintézték. Másként, mint Hodza gondolta: Mussolini márciusban szorosabbá fonta a római „petite triplice“ szövetségét, most már lehetetlen volt Ausztriát kiemelni s ha valaki tárgyalni óhajtott a római hatalmak és a kisantant összeegyeztetéséről, nem az egyik római állam kiugrasztásával tehetette, hanem egységesen, mint egy másik szilárd blokkal. A jugoszláv vétó következtében Csehszlovákia egyébként sem cselekedhetett a másik két kisantant-társ nélkül ugyanúgy, mint Ausztia sem kezdeményezhetett önálló politikát Róma és Budapest nélkül. A tárgyalások meglassultak és csehszlovák részről már nem Hodza vezette őket, hanem Krofta, az új prágai külügyminiszter.

Miért futott holtpontra Hodza akciója? A miniszterelnök — és akkori külügyminiszter — talán sok optimizmussal látott munkához s hónapok alatt kívánt rendezni évtizedes ellentéteket. Másik tévedése az volt, hogy úgy vélte, hogy Abesszínia miatt Olaszország kikapcsolódott Közép-Európából, holott Mussolini ellenjátéka mindennél erősebbnek bizonyult. Az olasz hadsereg abesszíniai győzelme márciusban már végleg lehetetlenné tette a dunai dolgok puccszerű megoldását. Az osztrák helyzet fonákságaihoz is könnyű kézzel nyúlt Hodza Milán. Ausztia céljaival és törekvéseivel szemben a kisantant kizárólag a negáció álláspontját foglalhatja el, mint a május 6-i kisantant-konferencia tette, amikor — Hodza nélkül — leszögezte, hogy sem a Habsburg-féle, sem a csatlakozási megoldásba nem egyezhet bele. Így viszont Bécsnek nem igen érdeke a közeledés, ámbár Schuschnigg Starhemberg május 14-iki bukása után valószínűleg újabb kísérletet tesz a kisantant megközelítésére. Jugoszlávia különvéleménye Olaszországról és a német-jugoszláv gazdasági különérdekek ugyancsak megnehezítik az autark Közép-Európa gyors megszervezését, de lehetetlen is dunai megoldást erőszakolni Magyarország és Németország kihagyásával, vagy azzal a titkos reménnyel, hogy „Magyarország idővel úgyis bekényszerül a tervezett új Közép-Európába, ha a többiek egyszer már benne vannak“. A német piacot és a német árut egyetlen középeurópai államnál sem pótolhatják Hodza romantikus elképzelései „a dunai gabona megszervezett nyugateurópai elhelyezéséről“. Németországról Hodza Párizsban fölényesen beszélt és a „vagy vele, vagy

nélküle“ híres axiómáját alkalmazta, de a keserű belátások után május elején egy prágai parlamenti beszédében, amely mintegy szürke és félszeg epilógusa volt a háromhónapos közép európai kísérletezésnek, már Németországot ama nagyhatalomnak nevezte, amelyet feltétlenül be kell vonni a közép európai gazdasági rendezésbe még akkor is, ha így csak félmegoldás lehetséges.

Hodza decembertől márciusig tartó dunai dinamikája áprilisban legyengült s ekkor már a sztatikai elv, amelyet legtisztábban a Hradzsin képvisel Csehszlovákiában, folytatta a saját lassú és körülményes, de veszélytelen módszerével a nem sok eredménnyel kezdett munkát. Krofta, az új külügyminiszter, a dunai kérdésekben visszaállította a Czemin-palotában a Hodza külügyminiszteri vendégszereplése előtt uralkodó állapotokat: a népszövetségi módszert, a kisantant szolidaritását, a megoldhatatlan problémák kikerülését, a feltétlen nyugateurópai receptet. Az „egy hónap múlva így lesz“ lelkes optimizmusát újra a megfontolt „csak lassan, lassan“ elve váltotta föl s valljuk be, az események a sztatikai elképzelést igazolták. Olaszország újra megjelent Európában s a helyzet ugyanaz lett, mint egy esztendővel ezelőtt, a tervezett általános római konferencia előestéjén, amikor az abesszín háború a Hradzsin bánatára kegyetlenül véget vetett a kisantant és Olaszország óvatos közeledésének. Az akkor elejtett fonál ma talán újra felvehető, gondolják Prágában, mert a renitens és dinamikus Olaszország az elért siker után esetleg tényleg telítetté válik („a kielégült hatalmak sorába léptünk“ — mondotta Mussolini május elején), s abban reménykednek, hogy Itália „dinamikus“ és „proletár“ nemzetből ugyanúgy „sztatikai“ és „rendszerető“ állammá válik, mint a szovjet s a Hradzsin előkészületeket tesz az 1935 elején megszakadt dunai tárgyalások folytatására, a tavalyra tervezett római összeegyeztető konferencia megkésztetett összehívására. Krofta folytatja a körülményes munkával lépésről lépésre előnyomuló benesi politikát, Hodza nagyobb sebességet diktáló külön útja csak epizód maradt. A sztatikai elv ügyességének jele, hogy nézetei győzelmének ellenére a hodzaizmus balesete nem járt belső megrázkódtatással: a miniszterelnök nem bukott meg, sőt a pártok egységének érdekében maga a Hradzsin tartotta szükségesnek, hogy hatalmon maradjon. Csak éppen a dinamikus tervek, a merész lendületekbe vetett hit járatta le magát, a kontinuitás megzavarása, a közép európai „császárvágás“. Hodza megmaradt, de belátta, hogy erőszakolni nem lehet a megoldást s ma készségesen alkalmazkodik a sztatikai elképzelésekhez s elismeri gyakorlatibb voltukat, a Hradzsin pedig nem vesztette el Hodza kétségtelenül meglévő helyzeti és személyi értékeit, amelyeket tovább felhasználhat a nehéz parlamenti csatákban.

A MÁSIK KÍSÉRLET, amire Hodza vállalkozott, a szlovák kérdés megoldása volt. Párhuzamosan a januártól márciusig tartó külpolitikai aktivizmussal Hodza és Hlinka behatóan tárgyalt a csehek és a szlovákok közt kísértő rossz hangulat eloszlatásáról s néha csaknem úgy látszott, hogy megszületik az egyezés. A külpolitikai offenzíva lefékezése után Hodza február végén lemondott a külügyminiszterségről és kétszeres lendülettel fordult a szlovák ügyek felé. Többízben lent

járt Szlovenszón, majd a szlovák néppárt küldöttsége tárgyalat hetekig Prágában. A cél az ellenzékben levő katolikus néppártnak, a szlovákok legerősebb és döntő mentalitású csoportosulásának kormánybavonása volt. A kormány számszerű okokból nem szorult a szlovákok támogatására, de a néppárt kormánypartisága ország-világ előtt dokumentálta volna a cseh-szlovák egységet s a köztársaság a belső konszolidáció presztízsével intézhette volna egyrészt külpolitikai, másrészt a katonai ellentállóerő megszilárdítására irányuló belső ügyeit. Amikor két-három hónapos tárgyalás után már-már úgy látszott, hogy minden rendben van, március 27-én a szlovák néppárt kommunikét adott ki, amelyben bejelentette, hogy ellenzékben marad. Hodzának tehát ez a terve son sikerült.

Az összeegyeztető tárgyalások legnagyobb hibáját abban kell keresni, hogy Hodza mindent a szlovákoknál óhajtott elérni és semmit a cseheknél. Míg a szlovákokat engedékenységre akarta bírni az autonómia, a hivatalnokok proporciója, a szlovák nyelv és a nemzeti önállóság kérdéseiben, addig a csehektől nem tudott vagy nem akart kedvezményeket kicsikarni. Alig kezdődtek meg a tárgyalások, a miniszterelnök észrevehette, hogy alapjában véve sem a csehek mértékadó körei, sem a szlovák autonomisták nem kívánják őszintén a megegyezést s leginkább csak udvariasságból tárgyalnak. A miniszterelnök pártja, az agrárpárt félt attól, hogy a katolikus szlovák néppárt kormánybavonásával a növekedőben lévő katolikus befolyás megerősödik az országban s elüti az agrárokat a polgári front vezető szerepétől. Ezért a párt olyan utasításokkal látta el Hodzát, amelyek eleve kilátástalanná tették a megértést, mert a miniszterelnök nem közeledhetett a szlovák felfogáshoz, bármennyire szerette volna. Viszont Hlinkákék biztosabban érezték magukat az ellenzék sáncai mögött, mint a kormány táborában, mert a nép előtt egyszer megjárták már, amikor személyi előnyökért feladták elvi programjukat. Most az autonomista mozgalom erősödőben van a szlovák fiatalság körében. E fiatalság fejlődése gyakran más, mint a prágai diákságé: valahogy közelebb áll a középeurópai és a lengyelországi radikálisan jobboldali ifjúság irányvonalához, mint a prágai szovjetirányzathoz, amit a pozsonyi diákság április utolsó napjaiban lezajlott antiszemita zavargásai is bizonyítanak, s Hlinka néhány öregebb párttag opportunistá hajlama miatt nem kockáztathatja e radikálisan autonomista fiatalság elfordulását. A teljhatalmú pártvezér a forrongó fiatalok, a Sidorok, Sokolok, Durcsánszkyak pártjára állt, nem a kormánybalépni akaró Ravaszék oldalára, mert bennük látta a jövőt és a szlovák nemzeti irányzat diadalát. Az ősz pártvezér érezte, hogy kormánybalépése esetén előbb-utóbb fúzió keletkeznék a cseh katolikus néppárt és a szlovák katolikus néppárt között, azaz az utóbbiból mindössze a katolikus program maradna meg s a nemzeti elveszne. Ebbe viszont sohasem egyezik bele s Hlinka állásfoglalása döntött a tárgyalásoknál.

A szlovák néppárt radikálisan autonomista iránya nem technikai, hanem elvi követelésekkel lépett föl, ámbár előre sejtette, hogy kívánóságait Hodza nem teljesítheti, mert legfeljebb néhány jó állást, gazdasági előnyt fizethetett volna a kormánybalépésért, de nem alapvető

dolgokat. A főkövetelés „a szlovák nemzeti jelleg“ elismerése lett, a csehszlovák nemzeti egység prágai tanainak feladása. Ilyesmit Hodza megbízói nem engedélyezhettek, különösen, amikor Hlinkákéknak technikai követeléseiket is megsokszorozták s pénzügyminiszterük, Mederli szenátor révén általános szanálást kívántak. A konferenciák lassan homokba fúltak s Hodza kénytelen volt visszahúzódni második kitűzött feladata elől is s mentve a menthetőt, egyetértésben maradni pártjával, az agrárokkal, hogy megtarthassa a miniszterelnöki tárcát. Hlinkákék a nagy megkísértés után megkönnyebbülten vonultak vissza az ellenzéki szabad mezőkre, ahol tovább csilloghattak a népszerűség fényében és folytathatták donkihóti harcukat a cseh nyelv és a prágai mentalitás ellen. Hodza útjai elváltak tőlük. A miniszterelnököt március óta nem merész elképzelései tartották a miniszterelnöki székben, hanem helyzeti és taktikai képességei. „Agrárdemokráciájának“ vannak árnyalatai, amelyek a szocialisták előtt rokonszenvesek és senki nem tud agrárérdekeknek annyira szociális színt adni, mint Hodza. A szocialisták és az agrárok ellentéteit ő hidalja át a legügyesebben, nélkülözhetetlen tehát, mert távozásával felboríthatná a fontos egységet. A külpolitikának szintén használ, ha szlovák ember a prágai miniszterelnök s az áprilisban kirobbant Phönix-ügy hullámai sem teszik kívánatosá a cserét. Ne csodálkozzunk tehát, ha Hodza továbbra is aránylag biztosan ül kormányelnöki székében.

A MŰLT LEZÁRULT, az olasz-abesszin konfliktus után Európában új éra kezdődik, Csehszlovákia ugyancsak új helyzetben lát a régi-új problémák megoldásához. Az új helyzet Prágában az egy év előtti politika visszatérését jelenti, különösen a külpolitikában, ahol Krofta Kamii megingathatatlanul képviseli a benesi vonalat. Az új külügyminiszternek nincs önálló elképzelése, hiszen azt az irányt, amit általában „benesi külpolitikának“ neveznek, tíz évig együtt építette a jelenlegi elnökkel. A Czemin-palota szellemét újra a régi óvatosság jellemzi, a kevesebb lendület, — nemcsak Hodzánál, hanem valahogy a régi Benesnél is kevesebb lendület, mert Krofta hűvösebb és nehézkesebb jelenség, mint Benes volt. Egyébként ő is a csehszlovák „tanárpolitikusok“ garnitúrájába tartozik, ugyanúgy, mint Masaryk vagy Benes. A két államfő odaadó híve s diplomáciáját ugyanaz a professzoros vonás jellemzi, ami Benesét, talán kevesebb mozgékony és találékonyság, de ugyanaz a látási mód és szívósság. Míg Benes a szociológus szemével bírálta a jelenségeket, Krofta a történettudós felfogásával tekint maga köré, néha több jóindulattal, mint mestere, akinél szelidebb és puhább. Két és fél havi működéséből nem vonhatók le lezárt következtetések s talán csak annyit állapíthatunk meg, hogy Krofta egy árnyalattal több pesszimizmussal nézi Európát, mint Benes, de szárazabban és szenttelenebből is. Látszik rajta, hogy nem tartozik a háborúutáni Európa építőmesterei közé, mint Benes, aki azonnal védőbeszédet vagy propagandabeszédet mondott, ha az új Európáról nyilatkozott, hanem későn érkezve, az ügyekbe akkor kapcsolódott be, amikor az alapok már léteztek. Krofta természetesen a középeurópai helyzet megítélésénél is a pesszimizisták közé tartozik és tudja, hogy a megoldás

nem oly egyszerű, mint Hodza elképzelte. Pilzen polgármesterének, az osztrák Reichsrat képviselőjének fia, a jómódú család osztrákos légkörében nevelkedett s a háború előtt mint fiatal és független magántudós járta Európát. Az olasz kérdés egyik legjobb ismerője, aki Benesnél alaposabb összeköttetésekkel rendelkezik Rómában és a Vatikánban, ahol fiatalága egy részét töltötte. Nagy szerepe volt a katolikus egyházzal való kibékülés előkészítésében (már 1922-ben ilyesféle megbízással küldte Benes Rómába) s most tőle várják az olasz-csehszlovák jó viszony kiépítését. Nem tartozik az úgynevezett cseh „felszabadító nemzedékhez”: 1920-ig nem foglalkozott politikával és a levéltárak elvont légkörében élt, amíg Benes kiemelte és megtanította a gyakorlati életre.

Minisztersége alatt eddig három esemény állította komolyabb problémák elé: március közepén a katonamentes rajnai övezet puccszerű német megszállása, április elején az osztrák védkötelezettség újrabevetése és május 5-én a bonyodalmas helyzetben összeülő kisantant-konferencia. Az első kettővel nem sok dolga akadt. A Rajnavidéki probléma nincs elintézve, Krofta sem tehet mást, mint az éber várakozás álláspontjára helyezkedik, mindenkor készen a francia akciókhoz csatlakozni. De tudjuk, hogy Csehszlovákia szívesen mérsékelné a Németországgal szemben követett magatartást, mert biztonsága megerősödésének venné, ha tényleg sikerülne megkötni a birodalommal a megneemtámadási szerződést, „amit Hitler ajánlott. Bármennyire elítéli tehát a rajnai megszállást és bármennyire veszélyesnek tartja a német hatalom megerősödését, nem tudja megállni, hogy ne kacérkodjék Hitler bejelentése nyomán a Németországgal való végleges kibékülés gondolatával és ezért váltig hangoztatja, hogy „a német ajánlat meggondolandó és megfontolandó“. Krofta talán árnyalatokkal közelebb áll a németekhez, mint Benes, neveltetése, múltja, tudománya okozta így, s nem utolsósorban az ő hatásának tulajdonítható, hogy Hodza miniszterelnök Közép-Európáról mondott május eleji beszédében feltűnő határozottsággal nyilatkozott Németország és Közép-Európa gazdasági együttműködésének szükségességéről. Krofta szerint a hitlerista mozgalom elérte kulminációs pontját s ma tényleg békülni lehet a birodalommal, „valódi szerződéseket“ kötni vele. A szudétanémetek között amúgyis új „neoaktivista“ mozgalmak kapnak lábra s nem lehetetlen, hogy Henlein hatalmas pártja, annak ellenére, hogy még mindig növekedőben van, kénytelen lesz idővel mereven ellenzéki álláspontját mérsékelni, ha nem akarja elkedvetleníteni választóit, akik nem élhetnek örökké a sorvasztó feszültség legmagasabb fokán és két-három éves hiábavaló várakozás után valószínűleg kiújul bennük a periféria-németek tipikus alkalmazkodási sajátsága, a jobb élet-körülmények lojalitással való megvásárlásának „aktivizmusa“.

Az osztrák kérdésben sem volt túlnehéz Krofta helyzete. Az ausztriai védkötelezettség bevezetése nem jelentett meglepetést Európában s állítólag Schuschnigg és Hodza tárgyalásain már szó volt róla. Az esemény úgy pottyant a kontinensre, mint az érett gyümölcs. A kisantant és főleg Csehszlovákia az „elv“-nek kijáró hűséggel megelégedett volna a formális tiltakozással, sőt talán erre son kerül sor (mint ahogy nem tiltakozott Franciaország és Anglia), ha a kiobbant probléma

nem okoz nézeteltérést Prága és Belgrád között. Jugoszlávia más szemmel néz Ausztria megerősödésére, mint Csehszlovákia. Az osztrák probléma így elvezetett Krofta külügyminiszersége harmadik s eddig legjelentősebb eseményéhez, a május 5-én és 6-án lezajlott belgrádi kisantant-konferenciához.

Közép-Európa és Németország viszonyának gazdasági részét Jugoszlávia másként itéli meg, mint Csehszlovákia. A legtöbb kisantant-politikus főtörekvése eddig a három állam politikai és gazdasági érdekeinek egységesítése volt, s most történt először Belgrádban, hogy Sztojadinovics jugoszláv miniszterelnök nyíltan határvonalat vont a kisantant politikai egysége és a tagállamok gazdasági útjai közé s álláspontját a bukaresti Univerzumnak május 7-én adott nyilatkozatában világosan kifejtette. Más a politika és más a közgazdaság, hangsúlyozta. Jugoszláviát Franciaországhoz a lehető legszorosabb politikai jóviszony fűzi, a két állam gazdasági kapcsolata mégis jelentéktelen. Németországgal megfordítva van: Belgrad és Berlin között nincs barátság, de a birodalomban befagyott 450 millió dináros jugoszláv követelés miatt a kereskedelmi viszony a lehető legélénkebb s Jugoszlávia öngyilkosságot követne el, ha másként cselekednék, miután a szankciók miatt amúgyis elvesztette legjobb piacát, Olaszországot. Sztojadinovics tehát fölszólította a kisantantot, hogy tegyen különbséget a politikai és a gazdasági viszony között. Az új tézis súlyosan megrendítette Csehszlovákia kisantant-felfogását. A köztársaság ipari állam s elképzelése az volt, hogy a politikai kisantantból idővel gazdasági kisantantot épít ki, azaz ipara gazdasági előjogokat kap a két balkáni birodalomban s az új kliensekkel felpeszdtíti a háborúutáni Európában kedvezőtlen helyzetbe került cseh és morva ipart. Az álom Jugoszlávia magatartása miatt nem teljesezhetett s a német konkurrenzia győzött a Balkánon. Prágában érezték, hogy a belgrádi konferencia a „gazdasági kisantant“ elképzelésére súlyos csapást mért s Krofta legalább igyekezett menteni a menthetőt: a politikai egységet. Az osztrák fegyverkezés ezen a téren is zavart okozott. A hallatlan olasz presztízsnövekedés idegessé teszi Jugoszláviát, mert Belgrad attól tart, hogy ha engedékenységet mutat, olasz befolyás alatt álló fegyveres gyűrű kovacsológó köréje Albániától Trieszten, Laibachon át Szegedig, esetleg Bulgáriáig. Szívesen látná tehát, ha a német hatás lenyúlna Triesztig és elvágná az olasz gyűrűt, míg Csehszlovákia éppen ebben a lehetőségben látja a veszélyes fejlődést és szeretné, ha az önállósodó Közép-Európában Ausztria erős maradna, míg az egyetlen beleszóló nagyhatalom Olaszország, amelynek dunai politikai érdekei Németország viszonylatában azonosak a csehszlovák érdekekkel. Viszont a kisantant és a római blokk közelebbhozásának terve Németország bevonása nélkül jugoszláv szempontból tarthatatlan s a három kisantant-hatalom a konferencián a sok ellentétes érdektől veszélyeztetett egység megmentésére kénytelen volt olyan határozatot hozni, amelyben számol minden kívánsággal s minden érdeket egy kalap alá von. Így természetesen kizárólag negatívumokra és általánosságokra épített kompromisszum jött létre, amely semmit nem enged meg, de minden előtt nyitva hagyja a kaput. „Ezt nem szabad, azt nem szabad, ezt is, azt is be kell

vonni“, mondja a hivatalos kommuniké, amely ellene van annak, amit Jugoszlávia non akar, de ellene van annak is, amit Csehszlovákia nem akar, ellenzi a csatlakozást, de ellenzi Ausztria önállóságának megerősödését, viszont mindenkit meghív a középeurópai tárgyalásokra, Olaszországot, de ellenlábasát, Németországot is. Egyik mondata lerontja a másik értékét s az ellentétes célok egymásmelléállításával lehetetlenné teszi a továbbjutást. Mindazonáltal Krofta érdeme marad, hogy sikerült a politikai ellentéteket áthidalni. „Nem tudunk meg-egyezni, hogy délnek vagy északnak induljunk, ne induljunk tehát sehova s maradjunk jóbarátok a mai helyen, tapodtat sem lépve sem jobbra, sem balra.“ Az eredmény tényleg Kolumbusz tojása, de vájjon meddig követhető Krofta tézise Közép-Európa égő házában, ahonnét végeredményben egyszer mégis el kell indulni jobbra vagy balra, mert gyors akció nélkül a bennrekedteket elemésztí a tűz?

PÁRHUZAMOSAN a vázolt három eseménnyel a csehszlovák politikai életben más történések is futottak, melyek nincsenek ugyan dátumhoz kötve, mégis szerepet játszanak a fejlődésből. Az egyik ilyen probléma tisztára külpolitikai, a lengyel kérdés, a másíknak, a francia baloldal megerősödésének és vele kapcsolatban a szovjethatás növekedésének belpolitikai vetületei vannak. A lengyelekkel szemben legújabbán a reményteljes várakozás magatartása általánosodik Csehszlovákiában. Koscialkowski budapesti útja és a május 15-iki kormányválság, amely az ezredesek csoportjának megerősödését okozta, idegesítően hatott ugyan, mert aláhúzta azt a lengyel fejlődést, amelytől félnek Prágában, de a lengyel belpolitikai élet növekvő ziláltságától és az új varsói gazdaságpolitikai belátásoktól sokan a németbarát és csehellenes „Beck-féle epizód“ — mint Prágában nevezik — gyors végét remélik és várják, hogy Varsó engedelmesen visszatérjen a francia politika bűvkörébe. A jelszó tehát: kivárni, amíg a szeszélyes lengyel temperamentum átcsap a másik irányba, hiszen a változás előjelei megmutatkoztak már az április másodüt felében lejátszódott lengyel eseményeknél, a baloldal növekvő aktivitásában s az utcai összeütközésekhez vezető elégedetlenségben. Krofta Benesnél is türelmesebb magatartást igyekszik mutatni a lengyel kérdésben, míg a belpolitikai propaganda főterekvése, hogy elejét vegye a lengyel hatás szlovenszkói terjedésének s tény is, hogy Pilsudski halála óta a lengyel forma varázsa fokozatosan gyengül Szlovenszkón. Prágában egyszóval bíznak abban, hogy a varsói erjedés aránylag rövid idő alatt elsodorja a mai rezsímet s a baloldal felülkerekedésével vagy a németellenes szélsőjobb megerősödésével a csehszlovák-lengyel ellentétek automatikusan elsimulnak.

Érdekes belső következményei vannak Csehszlovákiában a francia balfelé tolódásnak. A köztársaság vezérő példaképe kezdettől fogva Franciaország volt, nem csoda, ha most is az maradt s a balfelé hajló prágai többség rokonszenwel figyeli a szocialisták előretöréseit. Ez alkalommal talán nem is egyedül a francia fejlődés okozza az örömet, hanem az, hogy a helyzet megszilárdítja a francia-orosz szövetséget, hiszen Prágában két év óta külsőleg-belsőleg erre az együttműködésre építették a jövőt. A cseh társadalom kultúrájában két vezér-

hatás uralkodik: a francia és az orosz, addig teljes a boldogság, amíg a két nagy példa összhangban van. A cseh közélet, főleg az irodalom és a fiatalság, egyre közelebb kerül a leszelidülő, gazdagodó, demokratizálódó, sőt hazafiasodó szovjet életformához. Amióta Csehszlovákiába két év előtt legálisan betört az oroszbarátság és kiújultak a régi szláv kapcsolatok, Moszkva befolyása a kultúrközéletben egyre szervezettebbé válik. Amióta pedig Moszkva európaizálódik, valahogy a középúton találkozni kezd a kollektívizmus felé haladó cseh és a demokratizmus felé haladó orosz életfelfogás. Az első európai nép, amely forradalom nélkül az egyszerű átszivárgás erejével közel juthat egy megenyhült szovjetformához, a cseh lehet, miután a faszizmus próbálkozásai 1935-ben megbuktak s a nép hátat fordított a Národní Sjednoceni tökéletlen szélső jobboldali kísérletezésének. Itt a csehszlovák fejlődés tényleg hasonlít a francia fejlődéshez, sőt határozottabb. Két év előtt a csehszlovák kommunista párt halottnak számított, amióta azonban az Európát kitűnően ismerő Dimitroff Moszkvában lanszírozni tudta a „népfrontok“ lehetőségét és a szocialista-kommunista szövetség ellenoffenzívát indított Európában, amióta a szovjet polgárisodásával koncessziót tett a nyugati kispolgár ízlésének s a „kommunizmus“ nem apokaliptikus rémként jelenik meg többé, hanem joviálisán és békésen, mint Litvinov, a csehszlovák párt is újjászületett. Az 1935 májusában lezajlott választásokon a párt a megjósolt letörés helyett megtartotta pozícióit, sőt megerősödött s a váratlan eredményt általában már az új idők jelének tekintették. Azóta valamennyi községi választáson s így főleg a május 10-iki részletválasztásokon a kommunisták egyenesen, legutóbb 20—25 százalékot kitevő erősödést könyvelhetnek el.

A baloldali irányzat kiteljesedésének útjában mégis két akadály van: egyrészt a köztársaság németjeinek intranszigenz nacionalizmusa, amely távol esik a prágai fejlődés vonalától, úgyhogy az ideológiai ellentét egyre mélyebbé válik a szudétanémetek és a csehek között, ami veszedelmes kicsattanásokhoz vezethet; másrészt a katolicizmus fokozódó befolyása a csehszlovák államban. Aköztársaságban a szélsőbal ellenformája nem a lejáratott szélsőjobb, hanem a cseh társadalom demokratikus, kispolgári és pátosznélküli szellemének inkább megfelelő újfajta katolikus néptendencia, amely az 1935 júniusi katolikus kongresszus óta állandóan erősödik. Szinte azt mondhatnók, hogy az elpolgárisodott szovjetforma csak akkor diadalmaskodhatna — ha kibékülne a katolikus egyházzal. A cseh kommunisták és a cseh katolikusok — s ez rávilágít különös mentalitásukra — ilyesmit is lehetők tartanak s nem törődnek azzal, hogy a világfejlődés nem igazolja elképzeléseiket.

SZVATKÓ PÁL